

Lectoraat
Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs

*Overzicht werkzaamheden
2015-2016*

December 2016

Het lectoraat Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs

Het afgelopen jaar heeft het lectoraat Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs, dat sinds april 2014 onderdeel uitmaakt van de faculteit Educatie van Hogeschool Leiden, een sterke ontwikkeling in activiteiten en verankering in het werkveld doorgemaakt. Net als de andere lectoraten van de faculteit Educatie (Passend Onderwijs en Natuur & Ontwikkeling Kind) maakt het lectoraat deel uit van het Expertisecentrum Jeugd van Hogeschool Leiden. Het lectoraat wordt bijgestaan door een curatorium dat jaarlijks (vanaf 2017 in het voorjaar) bijeenkomt. Tijdens deze bijeenkomsten worden de voortgang van de lopende werkzaamheden besproken en lijnen naar toekomstige werkzaamheden verkend met de leden van het curatorium (te weten dhr. G. Biesta, dhr. A. de Geus, dhr. F. Ebskamp, dhr. H. Passenier, dhr. H. Ansink).

Middels dit overzicht van werkzaamheden beoog ik u een beeld te geven van de ontwikkeling in het afgelopen jaar en van de wijze waarop het lectoraat functioneert. Ik schets dit beeld aan de hand van het viertal activiteiten waarop het lectoraat zich dient te richten om haar doelstellingen te behalen en opdracht te vervullen: I programmeren en (laten) uitvoeren van onderzoek; II kennisverspreiding en kennistoepassing; III curriculumontwikkeling; IV het professionaliseren van (hogeschool-)docenten en begeleiden van (externe) promovendi. Ik zal afsluiten met een kort overzicht geven van de financiële positie van het lectoraat. In de bijlagen vindt u een uitgebreid overzicht van mijn activiteiten als lector (Bijlage I), een beschrijving van de onderzoeken en activiteiten van de kenniskringleden (Bijlage II) en een beschrijving van het Alchemieproject dat vanuit het Expertisecentrum Jeugd wordt gefinancierd (Bijlage III).

1 Onderzoek

Binnen het lectoraat zijn twee onderzoeklijnen naar het onderwijs in Vrijescholen uitgezet: enerzijds (bronnen)onderzoek naar de waarden die ten grondslag liggen aan het Vrijeschoolonderwijs en de implicaties van deze waarden voor onderwijsprocessen, -doelen en -opbrengsten; anderzijds praktijkonderzoek dat zich richt op de bestaande didactische en pedagogische praktijk van het Vrijeschoolonderwijs, op vernieuwingsprocessen binnen dit onderwijs, en op de effecten van deze processen op leerlingen, maar wellicht ook op leerkrachten, ouders en de samenleving. Hierbij wordt nadrukkelijk gezocht naar vormen van onderzoek die recht doen aan eigen karakter van het Vrijeschoolonderwijs maar ook de dialoog met het reguliere onderwijsveld en de wetenschappelijke wereld mogelijk maken. Dergelijk onderzoek naar onderwijsopbrengsten zou aanleiding kunnen vormen tot kritische reflectie van de bestaande onderwijspraktijk, handvatten moeten bieden voor onderwijsvernieuwingen en ingangen bieden om ook buiten de wereld van de Vrijeschool de dialoog aan te gaan over de bredere discussie wat goed onderwijs is en wat de Vrijeschool daaraan bij kan dragen. De onderzoeken zijn ontwikkeld en worden uitgevoerd door de kenniskringleden en de lector. Naast onderzoek specifiek gericht op het Vrijeschoolonderwijs is per september 2015 ook het Alchemieproject van start gegaan waarbij ik als projectleider werkzaam ben. In het Alchemieproject bundelen lectoren van het Expertisecentrum Jeugd van Hogeschool Leiden hun expertise om inzicht te verwerven in de ontwikkeling van 'gouden professionaliteit' binnen onderwijs en jeugdzorg met als doel de opleidingen aan de aankomende professionals te versterken.

Lectorale rede *Autonomie in verbondenheid*

Op 18 november 2015 is de lectorale rede getiteld *Autonomie in verbondenheid* uitgesproken. In de lectorale rede en de bijbehorende boekpublicatie, zijn geesteswetenschappelijke literatuur en de meer gangbare wetenschappelijke literatuur samengebracht om een onderwijsbeeld van Vrijeschoolonderwijs in deze tijd te schetsen. De focus lag op het denken over de rol die het onderwijs speelt in de ontwikkeling van de autonomiebeleving van de leerling, en op de wijze waarop de leerling zijn zelfstandigheid leert verhouden tot en verbinden met anderen en het andere in de wereld.

De lectorale rede en het boekje zijn over het algemeen heel positief ontvangen, zowel binnen het Vrijeschoolonderwijsveld als in het brede onderwijsveld. De rede is op verschillende websites en tijdschriften over onderwijs en onderzoek besproken (bijvoorbeeld HetKind¹ en Vrije Opvoedkunst²). Een (beperkte) groep mensen binnen het Vrijeschoolonderwijs gaf aan bezwaar te hebben tegen de wijze waarop in de tekst de ontwikkelingen in willen, voelen en denken aan de onderwijsfases worden verbonden³. Via rondetafelgesprekken, georganiseerd door de Vereniging van Vrijescholen (VVV) en de Vrijeschool Pabo (VSP), zijn de verschillende zienswijzen uitgesproken en toegelicht. De gesprekken waren constructief en hebben de lucht geklaard. Uit deze gesprekken heb ik meegenomen dat het voor mij belangrijk is om nog duidelijker te expliciteren dat het model gaat over de pedagogische opgave om als leerkracht het onderwijs zo vorm te geven dat het kind uitgenodigd wordt om een volgende stap in zijn ontwikkeling te zetten en niet gaat over waar het kind in zijn ontwikkeling staat.

Autonomie in verbondenheid zal ook de resterende tijd van deze eerste lectoraatsperiode het verbindende thema vormen binnen het lectoraat. Voor dit thema is gekozen omdat het refereert aan het *waartoe* van het Vrijeschoolonderwijs – leerlingen door middel van onderwijservaringen helpen zich te ontwikkelen tot zelfstandig denkende, voelende en handelende mensen die zich zodanig verbonden voelen met de wereld waarin zij leven, dat zij de wil ontwikkelen om op eigen wijze bij te dragen aan de voortgaande ontwikkeling van zichzelf en de wereld. Daarmee geeft het richting aan het onderzoek naar de onderliggende waarden en naar de opbrengsten van dit onderwijs. In de kenniskringbijeenkomsten vormt het thema de verbindende factor tussen de verschillende onderzoeken.

Het thema refereert ook aan een vraagstuk waar veel lerarenopleiders, studenten, bestuurders, leerkrachten, ouders en leerlingen ieder op eigen wijze mee worstelen: welke ruimte en op welke wijze het Vrijeschoolonderwijs op verschillende leeftijden deze ruimte moet, kan en wil bieden aan de autonomieontwikkeling van de leerling en wat de consequenties van deze keuzes zijn voor de didactische en pedagogische tradities van het Vrijeschoolonderwijs. In onderzoek, dialoogsessies, werkgroepen en lezingen met toezichthouders, bestuurders, leerkrachten, leerlingen, ouders, lerarenopleiders en studenten wordt aan dit vraagstuk gewerkt.

¹ <http://hetkind.org/agenda/lectorale-rede-autonomie-verbondenheid-dr-aziza-mayo-hogeschool-leiden/>.

² Lois Eigenraam (2016). Lectorale rede Aziza Mayo. Waarde(n)vol onderwijs voor nu en voor de toekomst. *Vrije Opvoedkunst*, maart 2016.

³ Mayo. A.Y. (2015). Figuur 4 p.48.

Tot slot refereert het ook aan de wijze waarop het Vrijeschoolonderwijs haar positie in het bredere onderwijsveld in onze samenleving zou kunnen innemen en van waaruit het bij zou kunnen dragen aan de maatschappelijke dialoog over wat onderwijs tot goed onderwijs maakt. Vanuit het lectoraat wordt hier aan gewerkt door actief te participeren in ontmoetingen met het brede onderwijswerkveld⁴. Het belang van het schetsen van een eigen onderwijsbeeld waartoe in de rede wordt opgeroepen, sluit aan bij het advies van de Onderwijsraad over onderwijskwaliteit⁵ en het kwaliteitskader dat scholen in het licht van het nieuwe onderzoekkader 2017 van de Inspectie kunnen gaan opstellen om daarmee de eigen brede onderwijskwaliteit zichtbaar en inzichtelijk te maken.

De kenniskring

In de kenniskring van het lectoraat Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs zijn vanaf september 2015 zeven mensen met verschillende functies binnen het onderwijswerkveld aan de slag gegaan met onderzoeksvragen die zij vanuit hun praktijkervaring hebben aangedragen. Dit eerste jaar werd de kenniskring gevormd door Vrijeschoolleraren Frans Schobbe (PO), Frans Lutters (VO) en Arnout De Meyere (VO Vlaanderen), door lerarenopleiders Akke Faling (VSP Hogeschool Leiden) en Rebecca van Ingen (Pabo Hogeschool Leiden), en door onderwijsbegeleider Saskia Snickers (BVS-Schooladvies) en Ariëlla Krijger (zelfstandig onderwijsonderzoeker).

De kenniskringleden waren in eerste instantie aangesteld voor de periode van een jaar (van september 2015 - september 2016), voor één dag per week. Het afgelopen jaar werd gaandeweg duidelijk dat de deelname aan de kenniskring voor Frans Schobbe en het lectoraat niet voldoende vruchtbaar was om op deze wijze samen te blijven werken. In overleg met de betrokken partijen (lector, kenniskringlid en primaire werkgever van het lid) is besloten om zijn deelname na het eerste jaar niet te verlengen; de overige leden zetten hun onderzoekswerk naar verwachting voort tot de afronding van het eerste lectoraatstermijn (april 2018).

De kenniskring komt tien keer per jaar bijeen om gezamenlijk aan de onderzoeken te werken en te verdiepen. Daarnaast werken de leden wekelijks individueel en/of samen met Aziza aan de onderzoeken. Als kenniskring onderzoeken wij gezamenlijk de hypothese dat het, om vanuit de wil tot een volwassen subject te worden, noodzakelijk is dat onderwijsgemeenschappen en ondervindingen leerlingen de ruimte bieden om zich te oefenen in de wijze waarop zij hun behoefte tot autonomie komen te verhouden tot het appel dat op ze wordt gedaan vanuit hun onherroepelijke verbondenheid met de wereld, om verantwoordelijkheid te dragen voor zichzelf, anderen en het andere in de wereld. Wij zullen hiertoe bijvoorbeeld nader onderzoeken op welke momenten en in welke contexten leerlingen/studenten en de leerkrachten/docenten in het Vrijeschoolonderwijs autonomie ervaren, op welke wijze oefenruimte voor autonomieontwikkeling vanuit de Vrijeschoolonderwijsvisie vorm krijgt in het pedagogisch en didactisch leerplan van de Vrijeschool; waar en hoe zelfstandigheid wellicht juist begrensd wordt om te kunnen oefenen aan de onherroepelijke inperkingen van de autonomie die het leven met zich meebrengt; wat de invloed van

⁴ Bijvoorbeeld door deelname aan de onderwijsdialoog *Een brede kijk op onderwijskwaliteit* van de Onderwijsraad op 18 maart van dit jaar of de deelname als genodigd spreker tijdens de dialoogsessie over persoonsvorming bij SLO.

⁵ Onderwijsraad (2016). De volle breedte van onderwijskwaliteit. Van smal beoordelen naar breed verantwoorden.

deze ervaringen is op de ontwikkeling van kinderen en leerkrachten als individu en op de wijze waarop zij volwassen in de wereld (komen te) staan. In Bijlage II treft u een uitgebreide beschrijving van de onderzoeken en activiteiten die het afgelopen jaar vanuit de kenniskring zijn verricht.

Het Alchemieproject

Vanaf 1 juni 2015 loopt ook het Alchemieproject. Dit project wordt gefinancierd vanuit het Expertisecentrum Jeugd van Hogeschool Leiden. Het project is aangevraagd en wordt uitgevoerd in samenwerking met drie andere lectoren (Dieuwke Hovinga, lector Natuur en Ontwikkeling Kind, faculteit Educatie; Jan Dirk de Jong, lector Aanpak Jeugdcriminaliteit, faculteit Social Work en Toegepaste Psychologie; Hendrien Kaal, lector LVB en Jeugdcriminaliteit, cluster Social Work en Toegepaste Psychologie). In het kader van dit project is de aanstelling van Aziza Mayo voor de duur van ruim anderhalf jaar uitgebreid van drie naar 4,5 werkdagen en zijn twee fulltime onderzoekers aangesteld. Het onderzoek in het Alchemieproject richt zich op professionals in het onderwijs (waaronder ook specifiek het Vrijeschoolonderwijs) en de jeugdzorg die in staat zijn om het pedagogisch handelen (wat is wenselijk voor dit kind, in deze situatie) leidend te laten zijn in hun oordeelsvorming en handelen, en daarbij toch in staat zijn om rekening te houden met de eisen, wensen en behoeften van de organisaties waarin zij werken, van de samenleving waarin wij leven en van hen zelf als professional en mens. Onder alchemie wordt in dit onderzoek niet zozeer het maken van goud verstaan, als wel het vormingsproces dat professionals door kunnen maken wanneer zij zichzelf uitdagen om te blijven leren van de momenten waarop zij de grenzen van hun weten, kunnen of willen ervaren en daardoor eigenheid, kennis, vaardigheden en positie, instrumenteel kunnen laten zijn bij het versterken van hun vermogen om op het juiste moment het goede te doen.

Met het onderzoek willen we inzicht verwerven in dat wat er voor zorgt dat bepaalde professionals keer op keer voor chemie kunnen zorgen waardoor kinderen zich verder weten te ontwikkelen. Dat doen we door professionele alchemisten zelf te bevragen. Daarbij wordt o.a. gekeken naar: 1. kenmerken van de professional en interactiekenmerken (professional, kind, omgeving) die daarbij van belang worden geacht; 2. de wijze waarop de professional zijn vakmanschap en professionele identiteit invult en ontwikkelt, en 3. hoe de professional terugkijkt op zijn ontwikkelingsproces waarin hij of zij heeft geleerd chemie te realiseren. Daarbij willen we inzicht verwerven in kansen en belemmeringen die het mogelijk maken dat 'who works' zich beter kan manifesteren binnen de huidige cultuur die met name de focus legt op 'what works'. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om kenmerken van de organisatie waarbinnen de professional werkt, om voorwaardelijke zaken zoals de beschikbare professionele ruimte, ervaren steun, kennis en vaardigheden en beschikbare tijd. Het onderzoek zou niet alleen moeten leiden tot conclusies over wat maakt dat iemand 'chemie' realiseert in zijn beroepspraktijk, maar zou ook inzicht moeten geven in hoe we studenten kunnen helpen uit te vinden hoe zij hun eigenheid kunnen ontdekken en benutten om zelf tot chemie te komen. De bevindingen van het onderzoek zullen dan ook een plek krijgen binnen het onderwijs op Hogeschool Leiden, in het bijzonder in de in ontwikkeling zijnde minor *Professionele Intuïtie* en de *Teammaster Transitie en technologie in Onderwijs*. Een uitgebreide stand van zaken van het Alchemieproject en een korte beschrijving van de eerste bevindingen vindt u in Bijlage III.

II Kennisverspreiding en kennistoepassing

Het afgelopen jaar heb ik een aantal consulterende activiteiten voor het brede onderwijswerkveld verricht. Op landelijk niveau betreft het bijvoorbeeld consultatie voor de Onderwijsraad en colloquium persoonsvorming van het SLO (voor een volledig overzicht zie Bijlage I). Specifiek voor het (Nederlandse en Vlaamse) Vrijeschoolonderwijswerkveld heb ik verschillende lezingen, werkgroepen en dialoogsessies gehouden; zowel met leerkrachten als met bestuurders en toezichthouders.

Nu de onderzoeken van de kenniskringleden vorderen zullen zij in toenemende mate verslag gaan doen van hun werkzaamheden en bevindingen. Afgelopen jaar heeft het lectoraat daartoe bijvoorbeeld een eerste miniconferentie *Waarden van Steinerpedagogie* georganiseerd in Gent, waarbij de thema's autonomie, competentie en verbondenheid zijn verkend met Prof. Maarten Vansteenkiste van de Universiteit Gent en docenten uit het Vlaamse Vrijeschoolonderwijswerkveld. Op 2 juni vond een interne conferentie van de Vrijeschool Pabo plaats, *Verdieping lectorale rede Aziza Mayo: Autonomie in verbondenheid*, waar tijdens dialogen en werkgroepen de betekenis van autonomie in het Vrijeschoolonderwijs gezamenlijk werd onderzocht en waar verschillende kenniskringleden workshops verzorgden over hun onderzoeken. Daarnaast hebben de kenniskringleden het afgelopen jaar steeds informerende stukjes gepubliceerd over hun onderzoek in de nieuwsbrieven van de VSP en faculteit Educatie van Hogeschool Leiden (voor een volledig overzicht van verrichte activiteiten zie Bijlage II). De eerste publicaties over de onderzoeken in (vak)tijdschriften worden in de loop van 2017 verwacht. Het is de bedoeling om een conferentie te organiseren (beoogd voor voorjaar 2018) voor het (Vrijeschool)onderwijswerkveld rond het thema *Autonomie in verbondenheid* om de onderzoeken breed kenbaar te maken en de overgang van de eerste naar de tweede lectoraatstermijn te markeren (in Bijlage II treft u een overzicht van publicaties, presentaties en workshops van de kenniskring).

III Curriculumontwikkeling

Naar aanleiding van de lectorale rede staat de *Autonomie van de student* het komende jaar centraal als studiethema voor de docentopleiders van de Vrijeschoolopleidingen in Leiden. Gezamenlijk wordt onderzocht hoe in de opleidingen op betekenisvolle wijze meer ruimte gemaakt kan worden voor de autonomiebeleving van de aankomende leraren. Tijdens de studiedag van de lerarenopleidingen ter opening van het studiejaar 2016-2017 en bij vervolgbijeenkomsten, heb ik lezingen en workshops gegeven over de autonomie van de student. Tijdens de workshops wordt door de lerarenopleiders aan de hand van hun persoonlijke onderwijspraktijk onderzocht waar ruimte voor autonomie wordt geboden en waar het wenselijk was geweest om dat meer te doen. Daarbij wordt steeds gezocht naar concrete aanwijzingen en invullingen om ruimte te maken voor de gewenste mate van autonomie. Het komend jaar gaan we actief aan de slag om in het curriculum en in de lessen zelf meer ruimte te maken voor initiatieven en zelfsturing van studenten. Door als lerarenopleiders bewust te werken aan het versterken van de autonomiebeleving van onze studenten hopen wij er toe bij te dragen dat deze aankomende leraren op hun beurt in staat zullen zijn om wanneer dat pedagogisch wenselijk is, ruimte te maken voor de autonomiebeleving van hun leerlingen.

Het afgelopen jaar heb ik een serie Pedagogieklessen verzorgd voor derdejaars studenten van de VSP waarbij we centrale thema's uit de lectorale rede hebben onderzocht en gerelateerd aan de praktijkervaringen van de studenten. Dit jaar heb ik binnen de minor Mooi Onderwijs met Kunst van de VSP een serie lessen rond het thema subjectwording verzorgd.

Als lector werk ik ook op andere manieren mee aan de curriculumontwikkeling binnen de lerarenopleidingen van Hogeschool Leiden. Ik ben betrokken bij de inhoudelijke ontwikkeling en vormgeving van de minor Professionele Intuïtie die gezamenlijk door VSP en de reguliere pabo van Hogeschool Leiden wordt ontwikkeld; ik speel een adviserende rol bij de flexibilisering van de deeltijdopleidingen (op weg naar gepersonaliseerde studietrajecten en curricula); ik ben lid van het ontwerpteam van de nieuwe Teammaster Transitie en Technologie in Onderwijs; binnen de faculteit Educatie ben ik lid van een creatief team dat initiatieven en nieuwe tradities ontwikkelt waarmee de waarden die centraal staan in het onderwijs binnen de faculteit zichtbaar en ervaarbaar zijn voor medewerkers (en studenten) in zowel de inhoud als de vorm van het onderwijs en de werkomgeving; vanuit het Alchemieproject wordt samen met docent-opleiders onderzocht hoe we de inzichten vanuit het onderzoek onderdeel van het curriculum van de lerarenopleidingen kunnen maken.

IV Professionalisering

Naast de professionalisering die het gevolg is van de onderzoekwerkzaamheden van de kenniskringleden, adviseer ik verschillende docenten en studenten binnen de lerarenopleidingen en leraren, docenten en bestuurders uit het werkveld bij het opzetten en uitvoeren van onderzoek (b.v. ten behoeve van een (professionele) master of een promotieonderzoek; dit betreft voornamelijk, maar niet exclusief, mensen die werkzaam zijn binnen het Vrijeschoolonderwijs. Met professionals uit het Vrijeschoolonderwijswerkveld hebben het afgelopen jaar bovendien diverse professionaliseringsontmoetingen plaatsgevonden in de vorm van lezingen, advisering, werkgroepen en dialogen. Inzet van die ontmoetingen is, naast het bijdragen aan verdere kennisontwikkeling van het werkveld, ook het bijdragen aan het expliciteren en verder ontwikkelen van onderwijsbeelden met betrekking tot de onderwijspraktijk in de verschillende scholen.

Binnen de faculteit Educatie werk ik actief samen met docenten en opleidingsmanagers om vorm te geven aan manieren waarop de opbrengsten van professionaliseringstrajecten en onderzoek een weg kunnen vinden naar de onderwijspraktijk in de opleidingen; de bijeenkomsten *Disgenoten op Donderdag* van de faculteit Educatie zijn daar een mooi voorbeeld van. Medewerkers van de faculteit kunnen het initiatief nemen tot een diner waarbij met een groep collega's een thema dat binnen de opleidingen speelt wordt verdiept en verkend wordt hoe het uitgewerkt en versterkt kan worden in de lerarenopleidingen.

Vanuit het Expertisecentrum Jeugd zijn het afgelopen jaar verschillende bijeenkomsten georganiseerd waarbij binnen de hogeschool en/of samen met het werkveld aan de relatie onderzoek-onderwijs/professionalisering is gewerkt. Sinds juli 2016 ben ik lid van de lectorenkring bij de NIVOZ leerstoel 'Pedagogische dimensies' die Gert Biesta bekleedt bij de Universiteit voor Humanistiek. Vanuit deze kring van lectoren verbonden aan diverse lerarenopleidingen wordt onder leiding van Gert Biesta gewerkt aan het ontwikkelen van een nieuwe onderwijspedagogiek.

V Financiering

Het lectoraat wordt gefinancierd door stakeholders uit het Vrijeschoolonderwijswerkveld en Hogeschool Leiden. Bij de totstandkoming van het lectoraat is overeengekomen dat twee-derde van de basisfinanciering door stakeholders opgebracht zou moeten worden en het resterende deel door Hogeschool Leiden. De basisfinanciering van het lectoraat, afkomstig van de stakeholders en Hogeschool Leiden, beoogt voor een periode van ten minste vier jaar, minimaal te voorzien in een aanstelling van 0,6 fte voor mij als lector en de mogelijkheid om vier mensen een halve dag per week als onderzoeker aan te stellen (totaal 0,4 fte); daarnaast is een budget begroot voor ondersteuning en andere bijkomende kosten zoals bijvoorbeeld onderzoeksmaterialen, reis- en verblijfskosten, drukkosten, representatiekosten. Het afgelopen jaar hebben ook de Stichting Vrijescholen Zuidwest Nederland en Stichting VSNON een structurele bijdrage toegezegd.

Als lector heb ik mij de afgelopen periode actief bezig gehouden met het verwerven van aanvullende financiering om de werkzaamheden van het lectoraat uit te kunnen breiden. Door deze aanvullende middelen is mijn aanstelling als lector (vanaf 1 juni 2015 tot april 2017) uitgebreid met 0,3 fte op basis van het Alchemie-project, gefinancierd door het Expertisecentrum Jeugd van Hogeschool Leiden. Binnen het Alchemieproject is van 1 september 2015 tot april 2017 ook senior onderzoeker Loes Houweling aangesteld (voor 0,8 fte); van september 2015 tot april 2016 werd zij ondersteund door een junior onderzoeker (0,8 fte). Vanaf januari 2017 zal ik voor 0,2 fte aangesteld worden voor het ontwikkelen van de Teammaster transitie en Technologie in Onderwijs. Voor het aanstellen van de kenniskringleden is 1,0 fte aanvullende financiering verworven waardoor vanaf 1 september 2015 niet de beraamde vier, maar zeven kenniskringleden aan hun onderzoek zijn begonnen. Met de toegezegde basisfinanciering en de gerealiseerde aanvullende financiering is de personele begroting voor dit lopende jaar sluitend. Voor de resterende looptijd van de eerste lectoraatsperiode blijft aanvullende financiering echter wenselijk om nieuw onderzoek op te zetten en het opgezette onderzoek en de andere werkzaamheden uit te kunnen blijven voeren (daartoe wordt o.a. een aanvraag bij de Software AG Stiftung voorbereid).

BIJLAGE I

OVERZICHT ACTIVITEITEN VAN LECTOR AZIZA MAYO

Publicaties

- Mayo, A.Y. (2016). Woensdag 6 september: Ik sta in de wereld... In Henk Sissing (red.), *Bildung scheurkalender 2017*. Leusden: ISWV Uitgevers
- Mayo, A. Y. (2016). Het lectoraat Waarden en waarde van Vrijeschoolonderwijs. *Aandacht. Tijdschrift voor praktijkgericht onderzoek voor Zorg, Sociaal Werk, Toegepaste Psychologie en Educatie*, Hogeschool Leiden, Jaargang 1, september 2016, p.58-63.
- Mayo, A.Y. (2015). *Lectorale rede Autonomie in verbondenheid; Waarde(n)vol onderwijs voor nu en voor de toekomst*. Leiden: Hogeschool Leiden.
Link: <https://www.hsleiden.nl/binaries/content/assets/hsl/lectoraten/waarden-van-vrijeschoolonderwijs/autonomie-in-verbondenheid---lectorale-rede-azizia-mayo-waarden-van-vrijeschool-onderwijs.pdf>
- Mayo, A. & Siraj, I. (2015). Parenting practices that enhance academic success of low SES children. *Oxford Review of Education*, 41(1), p.47-63. Link: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/03054985.2014.995160>
- Mayo, A.Y. (2015), Sociale duurzaamheid; in A. de Hamer en P. Heres (red.), *32 lessen voor de toekomst (p.6)*. Hilversum: Uitgeverij Idee & Waarde.
- Mayo, A.Y. (2014). Onderwijzen door te vragen. *Vrijonderwijs.nl*, juni 2014; link: <https://www.vrijonderwijs.nl/onderwijzen-door-te-vragen/>

Lezingen

- Mayo, A.Y. (2016). *De diversiteit voorbij*. Lerarenstudiedag Vlaanderen, Leuven, oktober, 2016.
- Mayo, A.Y. (2016). *Opmaat cultuur: Onderzoek de vanzelfsprekendheden*. Michaëlweek, Vierhouten, september 2016.
- Mayo, A.Y. (2016). *Vakmanschap en ondernemerschap: Gouden professionaliteit in het onderwijs*. Inhoudelijke bijeenkomst bestuurders, schoolleiders, en leden van raad van toezicht SGVVS, Nijmegen, september 2016.
- Mayo, A.Y. (2016). *Autonomie van de student*. Interne conferentie Vrijeschool lerarenopleidingen, Hogeschool Leiden, augustus 2016 .
- Mayo, A.Y. (2016). *Autonomie in verbondenheid: Verdieping lectorale rede*. Interne conferentie Vrijeschool lerarenopleidingen, Hogeschool Leiden, juni 2016 .
- Mayo, A.Y. (2016). *Autonomy in communion*. Value(s) of Waldorf education for now and for the future. Iona Stichting, mei 2016.
- Mayo, A.Y. (2016). *Autonomie in verbondenheid. Vrijeschoolonderwijs voor nu en voor de toekomst*. Mini-conferentie Waarden van Steinerpedagogie, Steinerschool Gent, januari 2016.
- Mayo, A.Y. (2015). *Balanceren tussen innoveren en het bestaande waarden*. Conferentie leren en innoveren in het basisonderwijs; Pabo Den Haag, november 2015.
- Mayo, A.Y. (2015). *Lectorale rede Autonomie in verbondenheid. Waarde(n)vol onderwijs voor nu en voor de toekomst*. Uitgesproken op 18 november 2015. Leiden: Hogeschool Leiden.
<http://hsleiden.mediamission.nl/Mediasite/Play/b7e2c48d73824cc8b7c5aa62ca4aaea91d>
- Mayo, A.Y. (2015). *Autonomie in verbondenheid*. Gezamenlijke pedagogische vergadering lerarencollege van de Vrijescholen Den Haag, oktober 2015.

- Mayo, A.Y. (2015). *Samen opvoeden en onderwijzen; het partnerschap van school en gezin*. Algemene ouderavond Vrijeschool Raphael, oktober 2015.
- Mayo, A.Y. (2015). *Vrijeschoolonderwijs in Rotterdam en culturele diversiteit*. Algemene ouderavond Vrijeschool Rotterdam West, april 2015.
- Mayo, A.Y. (2015). *Ausbildung moeten we geven, Bildung moeten we leven*. Bildungsdebat Hogeschool Leiden, maart 2015.
- Mayo, A.Y. (2015). *Mag ik leren in plaats van presteren?* Werkconferentie Vrijeschoolleraren, Mag ik leren in plaats van presteren? Utrecht, maart 2015.
- Mayo, A.Y. (2014). *Onderwijs voor 2032; brief aan mijn jongste dochter*. Onderwijs Dialoog Vereniging van Vrijescholen, Kunsthal Rotterdam, December 2014. Link: <http://www.vrijescholen.nl/vrijeschoolonderwijs2032/brief-aan-mijn-jongste-dochter/#.WCL4j6FqU6Y>

Dialogen & werkgroepen met het werkveld

- Mayo, A.Y. (2016). *Samen opvoeden en onderwijzen; het partnerschap van school en gezin*. Adviesgesprek bestuurder en schoolleider Geert Grooteschool. Amsterdam 14 oktober 2016.
- Mayo, A.Y. (2016). *Groepswork: de diversiteit voorbij*. Studiedag Steineronderwijs Vlaanderen. Leuven 5 oktober 2016.
- Mayo, A.Y. (2016). *Verdiepingsworkshop: Vakmanschap en ondernemerschap*. Inhoudelijke bijeenkomst bestuurders, schoolleiders, en leden van raad van toezicht Stichting Scholengemeenschap voor Vrijeschoolonderwijs SGVVS. Nijmegen 19 september 2016.
- Mayo, A.Y. (2016). *Colloquium persoonsvorming*. SLO, Nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling. Utrecht 21 september 2016.
- Mayo, A.Y. (2016). *Rondetafelgesprek lectorale rede Aziza Mayo*, Vrijeschool lerarenopleidingen Hogeschool Leiden. Leiden 2 juni 2016.
- Mayo, A.Y. (2016). *Rondetafelgesprek lectorale rede Aziza Mayo*, Vereniging van Vrijescholen, Zeist 26 mei 2016.
- Mayo, A.Y. (2016). *Input bijeenkomst voor schrijvers van onderwijsprogramma's politieke partijen*. Vereniging van Vrijescholen, Delft 23 maart 2016.
- Mayo, A.Y. (2016). *Dialoog over brede onderwijs kwaliteit in de Eerste kamer*. Onderwijsraad, Den Haag, 18 maart 2016.
- Mayo, A.Y. (2016). *Themasessie Lerarenopleidingen*. Dialoog bij Commissie Onderwijs Raad van Toezicht Hogeschool Leiden. Leiden 14 maart 2016.
- Mayo, A.Y. (2015). *Waar willen we vernieuwen en waar willen we vasthouden?* Ontmoetingsdag met leerlingen, ouders, leraren en bestuurders van Vrijeschool Raphael. Almere 13 oktober 2015.
- Mayo, A.Y. (2015). *Panelgesprek Responsiviteit en Bildung in de lerarenopleiding*. Rondgang 1: Responsiviteit en Bildung door minister Jet Bussemaker, Hogeschool Leiden. Leiden 29 juni 2015.
- Mayo, A.Y. (2016). *Vrijeschoolonderwijs voor de toekomst*. Ontmoetingsdag met docenten, leerlingen, rector en decaan van de Stichtse Vrije School, Zeist 15 juni 2016.
- Mayo, A.Y. (2015). *Onderwijsbijeenkomst: Onderwijskwaliteit in bredere zin*. Onderwijsraad. Utrecht, 12 juni 2015.
- Mayo, A.Y. (2015). *Ruimte maken om vanuit eigen kracht te vernieuwen*. Panelgesprek tijdens Onderwijsdag 'Ruimte maken voor Vrijeschoolonderwijs' voor ouders en leraren door Vrijonderwijs.nl, Amsterdam 30 mei, 2015.

Rapportages voor het werkveld & stakeholders

- Mayo, A.Y. (2016). Terugblik lectorale rede 'Autonomie in verbondenheid'. *Vrijgeestig, De nieuwsbrief van de Vrijeschool Pabo, editie 6 2015-2016.*
- Mayo, A. (2016). *Stand van zaken lectoraat Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs voor curatorium.* Verslag werkzaamheden t.b.v. curatoriumbijeenkomst 31 mei 2016 .
- Mayo, A. (2015). *Overzicht werkzaamheden lectoraat Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs 2015.* Verslag t.b.v. stakeholders van het lectoraat.
- Mayo, A.Y. (2015). De lectorale rede 'Autonomie in verbondenheid'. *Vrijgeestig, De nieuwsbrief van de Vrijeschool Pabo, editie 5 2015-2016.*
- Mayo, A. (2015). *Stand van zaken lectoraat Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs voor curatorium.* Verslag werkzaamheden t.b.v. curatoriumbijeenkomst 6 oktober 2015 .
- Mayo, A. (2015). Het lectoraat Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs. *Vrijgeestig, De nieuwsbrief van de Vrijeschool Pabo, editie 4 2014-2015.*
- Mayo, A. (2014). *Subsidieverantwoording lectoraat Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs 2014.* Verslag t.b.v. stakeholders van het lectoraat.
- Mayo, A. (2014). *Opzet onderzoeksprogramma lectoraat Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs.* Achtergronddocument t.b.v. curatoriumbijeenkomst 11 november 2014.
- Mayo, A. (2014). Een korte kennismaking met... Aziza Mayo lector Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs. *Vrijgeestig, De nieuwsbrief van de Vrijeschool Pabo, editie 2 2013-2014.*
- Mayo, A. (2014). Het lectoraat Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs. *Vrijgeestig, De nieuwsbrief van de Vrijeschool Pabo, editie 3 2013-2014.*

Diverse in de media

- Autonomoem en in verbinding - in onderwijs en onderzoek.* Aziza Mayo, lector Waarden en waarde van Vrijeschoolonderwijs. In SAMEN voor Jeugd, Jaarboek Expertisecentrum Jeugd 2016. Hogeschool Leiden.
- Als je jezelf een vraag stelt, dan is het antwoord in je* Interview door Jan Alfrink, Vrije Opvoedkunst, najaar 2016.
- Mens worden als vetrekpunt.* Rondetafelgesprek tussen Jeroen Gommers, Jocelyn Roy en Aziza Mayo, opgetekend door Tristan van der Linden. Het Jonge Kind, Special 21st Century Skills, april 2016.
- Lectorale rede Aziza Mayo: Waarde(n)vol onderwijs voor nu en voor de toekomst.* Auteur: L. Eigenraam. Vrije Opvoedkunst, lente 2016 jrg. 79. P 54-58.
- Waarde(n)vol onderwijs voor nu en voor de toekomst - de lectorale rede Aziza Mayo.* Auteur: L. Eigenraam. *Vrijeschoolbeweging.nl* . December 2015.
<https://www.vrijeschoolbeweging.nl/achtergrond/waardenvol-onderwijs-en-nu-en-toekomst-lectorale-rede-azizo-mayo/>
- Lectorale rede Aziza Mayo: autonomie in verbondenheid.* Jaarbeeld Hogeschool Leiden 2015. Hogeschool Leiden.
- Je moet ze van Hogeschool Leiden hebben: Lectoraat Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs.* Bestuursverslag Hogeschool Leiden 2015.
- Lectoren en hun expertise: Aziza Mayo.* In: SAMEN voor Jeugd, Jaarboek Expertisecentrum Jeugd 2015. Hogeschool Leiden.

Lectorale rede Autonomie in verbondenheid. Auteur: R. van Blijswijk op HetKind.org. November 2015.

<http://hetkind.org/agenda/lectorale-rede-autonomie-verbondenheid-dr-aziza-mayo-hogeschool-leiden/>

Autonomie in verbondenheid. Science Guide: onderzoek. November 2015.

<http://www.scienceguide.nl/201511/autonomie-in-verbondenheid.aspx>

'Jij bent er zeker eentje van de vrijeschool!?' Interview door Elke Swart in De Seizoener, juli 2015, p. 8 t/m 11.

Book Prize (first prize) Society for Educational Studies (2015): Siraj, I. & Mayo, A. (2014). Social class and educational inequality: The impact of parents and schools. Cambridge University Press.

Bildung in de lerarenopleidingen; dubbelinterview met prof. G. Biesta. Introductiefilmpje bij de Rondgang1: langs de lerarenopleidingen door minister Jet Bussemakers. Juni 2015.

De positie van de Vrijeschool in de samenleving. Interview door Tristan van der Linden ter gelegenheid van het Jaarbericht Vereniging van Vrijescholen 2014/2015.

<http://www.vrijescholen.nl/vereniging/jaaroverzicht2014-2015/#.VmbGcqFgU6Y>

School voor hoofd, hart en handen. Trouw, 11 april 2015.

Onderwijs leidt op voor het leven. Leidsch Dagblad, 3 april 2015.

Drie kersverse lectoren jeugd. In: Jaarbeeld Hogeschool Leiden 2014. Hogeschool Leiden.

BIJLAGE II

ONDERZOEKEN DOOR LEDEN VAN DE KENNISKRING LECTORAAT WAARDE(N) VAN VRIJESCHOOLONDERWIJS

Hoogbegaafdheid in de Vrijeschool; Saskia Snickers

Saskia Snickers is werkzaam als schoolpsycholoog/orthopedagoog bij BVS-Schooladvies (voorheen Begeleidingsdienst voor vrijescholen) en in de School Psychologische Praktijk in Haarlem. Haar werkzaamheden omvatten met name diagnostiek en advisering bij leerlingen met vragen over gedrag of leerontwikkeling. In haar werk krijgt Saskia vaak vragen over de begeleiding van hoogbegaafde leerlingen. Haar onderzoek richt zich op de begeleiding van hoogbegaafde leerlingen in het primair onderwijs van de Vrijeschool. Hoewel hoogbegaafde kinderen meestal leergierig en intrinsiek gemotiveerd zijn, valt het vaak nog niet mee om aan hun specifieke onderwijsbehoeften te voldoen, zoals blijkt uit vragen uit het werkveld. Het afstemmen van het onderwijsaanbod op wat deze leerlingen nodig hebben is vaak een zoektocht voor leerkrachten en IB-ers.

Het afgelopen jaar heeft Saskia gewerkt aan het in kaart brengen van de wijze waarop in vrijescholen wordt omgegaan met en gedacht wordt over het onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen. Alle internbegeleiders van Nederlandse vrije(basis)scholen is middels een vragenlijst gevraagd naar hoe zij (en betreffende leerkrachten) in de onderwijspraktijk van alle dag omgaan met het onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen. Daarbij is ook gevraagd welke doelen zij daarbij stellen en of, en zo ja, op welke wijze zij nagaan of die doelen behaald worden. Op basis van de analyse van deze vragenlijsten worden verdiepende interviews gevoerd met een aantal leerkrachten en internbegeleiders om casussen te kunnen beschrijven over veel voorkomende en good practices.

Bij dit deel van het onderzoek hoort ook een beschrijving van de gangbare ideeën die bestaan ten aanzien van het onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen in de wetenschappelijke literatuur, literatuur vanuit de onderwijspraktijk en vanuit de pedagogische en didactische bronnen van het Vrijeschoolonderwijs. De beschreven praktijk in de scholen wordt vergeleken met deze ideeën. Op basis van dit onderzoek ontstaat een beeld over de praktijk van het onderwijs aan hoogbegaafde leerlingen binnen de vrijescholen en zicht op waar deze praktijk nader uitgewerkt en mogelijk versterkt kan worden. De eerste publicatie van dit onderzoek wordt in de loop van 2017 verwacht.

Een tweede lijn van onderzoek betreft de onderwijsbehoeften die deze leerlingen zelf ervaren. Inmiddels is bij ruim 300 leerlingen uit de zesde klas (groep 8) van vrijescholen en reguliere scholen een intelligentietest afgenomen (NIO - Nederlandse Intelligentietest voor Onderwijsniveau) waarbij de kinderen drie aanvullende open vragen zijn gesteld die betrekking hebben op wat voor hen werkt om met plezier op school te kunnen werken. De antwoorden op deze vragen worden gecategoriseerd en geanalyseerd, o.a. rond de thema's autonomie, relatie en bekwaamheid. Verdiepende interviews met hoogbegaafde leerlingen volgen nog. De analyse van de verzamelde data biedt mogelijke handvatten om in te zetten op het versterken van de inzet, betrokkenheid en het plezier in leren van deze leerlingen.

Saskia Snickers gaat aan de slag om te kijken hoe het onderzoek tot een opzet van een promotieonderzoek gevormd kan worden.

De bewegende klas; Frans Schobbe

Het onderzoek van Frans richtte zich op de invoering van bewegende klassen in vrijescholen. *Das bewegte Klassenzimmer* is eind jaren negentig in de Vrijeschool van Bochum (Duitsland) ontwikkeld naar aanleiding van de constatering dat leerlingen na het verlaten van de kleuterklas nog vaak ontwikkelingstekorten vertoonden op het gebied van de zintuigen; dat ze erg beweeglijk waren maar dat de bewegingsvaardigheid nog niet was uitgerijpt; en dat de concentratie vaak erg tekort schoot.

De Vrije School Den Haag nam bij de invoering in Nederland het voortouw en kent daarmee de langste ervaring met bewegende klassen. Eind 2015 waren er 22 klassen waar met het Bochumer model werd gewerkt in Nederland. In Nederland betreft het vooral eerste en tweede klassen. Met het onderzoek wordt beoogd zicht te krijgen op de keuzemotieven van scholen voor de bewegende klas en van de verwachtingen die zij ten aanzien van de ontwikkelingsopbrengsten bij deze vernieuwing hebben. Daarbij wordt in kaart gebracht welke vragen en observaties de praktijk van de klas in beweging oproept ten aanzien van het functioneren en ontwikkelen van leerlingen, leerkracht en klas. Deze motieven en vragen kunnen door schoolteams en leerkrachten gebruikt worden om met elkaar te onderzoeken of de invoering van een bewegende klas gewenst en wenselijk is en om evaluatievragen te ontwikkelen als de bewegende klas daadwerkelijk ingevoerd wordt.

In het onderzoek zijn vragenlijsten met open vragen voorgelegd aan de leerkrachten die in Nederland met een bewegende klas werken. De vragen richten zich op het in kaart brengen van de veronderstellingen en ervaringen t.a.v. de werking van de bewegende klas (op leerling-, leerkracht- en klasniveau). In een aantal van deze klassen zijn video-observaties gedaan. Daarnaast zijn verdiepende interviews gehouden met leerkrachten die een bewuste keuze hebben gemaakt om wel of juist niet met een bewegende klas te gaan werken en met experts binnen de Vrijeschool over de pedagogiek en didactiek van bewegen en leren.

Frans Schobbe werkt inmiddels 30 jaar als Vrijeschoolleraar. Naast leraar aan de Meander in Nijmegen is Frans ook werkzaam als onderwijsadviseur en trainer voor Coöperatief Leren voor Vrije Scholen (CLVS). Frans Schobbe verlaat per september 2016 de kenniskring. In november 2017 levert hij een uitgebreid onderzoeksverslag in dat Aziza in de daaropvolgende maanden zal kunnen gebruiken als basis voor artikelen voor het werkveld en o.a. een lezing tijdens de landelijke studiedag van Vrijeschoolleerkrachten in maart 2017 georganiseerd door de Begeleidingsdienst Vrijescholen en Vrijeschool Pabo over het thema 'Autonomie en beweging'.

Periodeonderwijs; Frans Lutters

Periodeonderwijs is een kenmerkend aspect van het Vrijeschoolonderwijs. In sommige scholen staat deze onderwijsvorm onder druk door externe eisen (zoals tijdnoed, exameneisen en dagelijks oefening in lezen en rekenen) en doordat er veel nieuwe leerkrachten instromen die nog onbekend zijn met het Vrijeschoolonderwijs. Het onderzoek richt zich op de pedagogische en didactische waarde van het periodeonderwijs voor leerlingen en leerkrachten in deze tijd. Binnen het onderzoek ligt de focus in eerste instantie op het periodeonderwijs in de bovenbouw, en meer specifiek op het vak scheikunde. Periodeonderwijs is weliswaar kenmerkend voor het Vrijeschoolonderwijs, maar ook in andere onderwijscontexten zie je een toename in bijvoorbeeld projectonderwijs en 'block lessons'; ook het hoger onderwijs kent ook een lange traditie van onderwijs in blokperiodes. Een beschrijving van de uitgangspunten en bedoeling van het periodeonderwijs waarbij de vergelijking met deze

andere vormen plaatsvindt, geeft de mogelijkheid om het onderzoek en de uitkomsten ook in een bredere context te zien. Daarmee kunnen de uitkomsten van dit onderzoek ook buiten de Vrijeschool van waarde zijn.

Bij het bestuderen van de literatuur wordt gekeken naar de betekenis die het periodeonderwijs voor de brede vorming van leerling en leerkracht wordt verondersteld te hebben; en naar de leereffecten die met deze specifieke didactische vorm van onderwijs in verband worden gebracht. Met behulp van vragenlijsten met open vragen, verdiepende interviews, observaties in lessen en het bestuderen van periodeschriften en lesmaterialen, wordt beoogd een beeld te krijgen van de praktijk van het periodeonderwijs in deze tijd. Daarbij wordt ook expliciet de relatie tussen vaklessen en periodeonderwijs bevraagd en onderzocht. Zowel in didactiek als inhoud zijn er (met name in de bovenbouw) grote verschillen tussen deze twee onderwijsvormen. Leerkrachten, maar ook leerlingen worden hier over bevraagd. De oudere Vrijeschoolleerlingen (11e en 12e klas) zijn wat dit betreft ervaringsdeskundigen. Hun ervaringen en visie krijgen dan ook een centrale plaats in het onderzoek, naast die van de Vrijeschooldocenten die periodeonderwijs en/of vaklessen verzorgen en van vakdocenten uit het reguliere onderwijs. In het onderzoek worden uitspraken en percepties van leerlingen en docenten in gesprek gebracht met het curriculum, de bronnen (visie en uitgangspunten van Rudolf Steiner) en hedendaagse wetenschappelijke literatuur om zo tot een evaluatie en tot aanbevelingen te komen.

Frans Lutters is sinds 1983 werkzaam binnen het Vrijeschoolonderwijs, tot 2000 als (klasse)leerkracht aan verschillende onderbouwen en daarna tot op heden als leerkracht aan de Stichtse Vrije School Bovenbouw te Zeist. Onderzocht wordt of het onderzoek in de kenniskring onderdeel uit kan gaan maken van het beoogde promotieonderzoek van Frans Lutters bij prof. G. Biesta bij de Universiteit voor Humanistiek.

De betekenis van kunstonderwijs; Rebecca van Ingen

Rebecca van Ingen onderzoekt de plaats en de betekenis van kunstonderwijs, in het bijzonder beeldende vorming, binnen de vrijescholen en het reguliere onderwijs. De afgelopen periode heeft zij literatuurstudie verricht en interviews afgenomen met kunstdocenten die werken binnen het basisonderwijs, middelbaar onderwijs en de pabo's, van zowel vrijescholen als reguliere scholen. Uit de eerste verkenning ontstaat het beeld dat kunstonderwijs binnen het reguliere onderwijs nadrukkelijk gezien lijkt te worden wordt als een gelegenheid om uitdrukking te geven aan persoonlijke creativiteit van de leerling en het verder ontwikkelen van deze 21^e-eeuwse vaardigheid. Binnen het Vrijeschoolonderwijs neemt kunstonderwijs een meer vanzelfsprekende plek in binnen het curriculum en in tijd. De betekenis van kunst voor docenten van de Vrijeschool zit in de waarde die het heeft voor verbinding, van esthetiek, van scheppen, kwaliteiten herkennen en daarnaast ook verwerking van de lesstof. Waar in het reguliere onderwijs creativiteit een centraal begrip is, wordt dit in het Vrijeschoolonderwijs meer zijdelings genoemd, en lijkt veeleer het aanspreken en ontwikkelen van de verbeelding voorop te staan. Hierbij staat niet het 'nut' van het kunstonderwijs voor specifieke vaardigheden voorop, maar de vormende werking voor de gehele ontwikkeling van het kind.

De komende periode onderzoekt Rebecca verder welke betekenis beeldend kunstonderwijs heeft voor de brede vorming van leerlingen. Daarbij onderzoekt zij met name de betekenis en werking van deze onderwijservaringen op de door Biesta benoemde domeinen kwalificatie, socialisatie en

persoonsvorming en hoe dit mogelijk verschilt tussen vrijescholen en reguliere scholen. Haar onderzoek draagt bij aan de maatschappelijke discussie over de bredere invulling van de bedoelingen van het Nederlandse onderwijs en zal (vrije)scholen meer specifiek handvatten kunnen bieden op het omgaan met het nieuw in te voeren inspectiekader.

Rebecca van Ingen werkt als docent beeldende vorming en onderzoek bij de reguliere pabo van Hogeschool Leiden. Daarnaast begeleidt zij studenten in de stage en is mede oprichter en coördinator van de Cultuurklas, een talentklas waarbij studenten naast het onderwijsprogramma een extra onderwijsprogramma volgen op het gebied van cultuureducatie. Zij heeft haar onderzoek gepresenteerd tijdens workshops en dialoogsessies (o.a. met minister Jet Bussemaker) en vervolgt haar onderzoek ook na september 2016; zij gaat dan ook aan de slag om te kijken hoe het onderzoek tot een promotieonderzoek gevormd kan worden.

Brede opbrengsten van het onderwijs; Ariëlla Krijger

Na een lange loopbaan als leraar, schoolleider en beleidsmedewerker, is Ariëlla Krijger sinds 2008 werkzaam als zelfstandig onderzoeker en onderwijsbegeleider in Nederland en Vlaanderen. Zij werkte onder meer mee aan het internationale Comeniusproject *European Portfolio Certificate 2008-2010*, een schoolpartnerschap van twaalf vrijescholen uit acht Europese landen waaronder ook Nederland en België. Het afgelopen jaar verscheen van haar hand het boek *Contemplatieve reflectie voor portfolio en actieonderzoek* (Antwerpen: Via Libra vzw). Het onderzoek naar *Brede opbrengsten van het onderwijs* bouwt mede voort op dit werk.

Het curriculum van de Vrijeschool voor primair en voortgezet onderwijs beoogt nadrukkelijk een brede vorming van heel de mens. De groeiende behoefte binnen het onderwijswerkveld in Nederland om de brede, vormende werking van onderwijsprocessen zichtbaar en inzichtelijk te maken leeft ook sterk binnen de vrijescholen. Met het onderzoek wordt beoogd bij te dragen aan het ontstaan van een bredere en meer pluriforme evaluatiepraktijk die recht doet aan de holistische (ontwikkelings-) bedoelingen van het Vrijeschoolonderwijs - en ook buiten vrijescholen gebruikt kan worden - om zichtbaar en inzichtelijk te maken wat de waarde van het Vrijeschoolonderwijs is, bijvoorbeeld tijdens inspectierondes en visitatiebezoeken.

Daartoe richt het onderzoek zich in eerste instantie op het in kaart brengen en helder beschrijven van de bestaande praktijk van breed toetsen en evalueren in vrijescholen, o.a. door middel van getuigschriften, periodeschriften, portfolio's en toetsen. Tijdens interviews met een ouder, leerkrachten, schoolleiders en een bestuurder, ontstond een eerste beeld van de zoektocht binnen scholen naar verbetering van de beoordeling en evaluatie van onderwijsuitkomsten. De respondenten zijn vooral afkomstig van vrijescholen maar om de waarde van evaluatiepraktijken uit het Vrijeschoolonderwijs te kunnen positioneren binnen en vergelijken met het bredere onderwijsveld, is ook gesproken met een ouder en een leerkracht uit het reguliere onderwijs. Thema's als reflectie, feedback, portfolio en leraar-kind-oudergesprekken kwamen op met de vraag: hoe vind je bij de beoordeling en evaluatie een gezonde balans in een tijd waarin de cultuur van het meten domineert?

De informatie uit de interviews is samen met de literatuurstudie verder uitgewerkt om te kunnen overzien of deze al voldoende aanleiding zou geven voor het opstellen van leeftijdsspecifieke

vragenlijsten om de bestaande praktijken van toetsen en evalueren in vrijescholen, van kleuterklas tot bovenbouw, in kaart te brengen. Besloten werd de informatie eerst nog aan te vullen door het doen van documenten- en literatuurstudie en extra interviews. Momenteel wordt de verzamelde informatie uit de interviews als geheel geanalyseerd en verbonden met de verzamelde empirische en theoretische literatuur. Dit vormt de basis voor de opstelling van genoemde leeftijdsspecifieke vragenlijsten. Het overzicht dat op grond van deze data ontstaat biedt de mogelijkheid om te analyseren of en hoe in deze praktijkvormen de werking en opbrengsten van onderwijsprocessen op de domeinen kwalificatie, socialisatie en subjectwording toereikend zichtbaar en inzichtelijk gemaakt worden en waar behoefte tot verdere uitwerking van de praktijk bestaat.

Uit de interviews bleek onder andere dat de laatste twee decennia veel aandacht uitging en moest uitgaan naar vormen van actualisering van het getuigschrift. Hoe maak je zichtbaar en inzichtelijk aan ouders of aan de overheid wat de actuele stand van de ontwikkeling van de kinderen en jongeren is en van de opbrengsten die deze ontwikkeling mogelijk maken? Waaraan blijkt in het getuigschrift dat er sprake is van een breed curriculum dat appelleert aan de ontwikkeling van de cognitie, het gevoelsleven, de daadkracht en de motivatie van kinderen en jongeren? Dit zijn maar enkele van de vele vragen die je zou kunnen opwerpen. Uit de verhalen van respondenten blijkt dat scholen daarin eigen, onderling verschillende wegen gaan en gaandeweg interessante vondsten doen die leiden tot voorbeelden van een goede praktijk. Dit levert mogelijk inzichten die aansluiten bij de opdracht van het lectoraat: wat voor waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs worden hiermee zichtbaar en inzichtelijk en hoe kunnen we deze het beste overdraagbaar maken binnen en buiten de schoolbeweging. Om deze ontwikkeling voor de schoolbeweging en voor het bredere onderwijsveld nader in kaart brengen gaat de huidige getuigschriftenpraktijk onderzocht worden naar inhoud, structuur, stemming en stijl. Bijvoorbeeld door te kijken of, en zo ja hoe, de ontwikkeling van de drie zielenkrachten naar voren komt in het getuigschrift, of door na te gaan hoe het zit met de balans tussen de doeldomeinen van onderwijs van Biesta: kwalificatie, socialisatie en subjectwording. Daarbij wordt steeds gekeken of het getuigschrift recht doet aan wat het voor leerlingen beoogt te doen, aan wat ouders vragen, en aan wat de overheid vraagt. Deze drie bedoelingen, die niet te verwaarlozen belangen vertegenwoordigen, staan wel eens met elkaar op gespannen voet.

Op grond van het onderzoek *Brede opbrengsten van het onderwijs* wordt o.a. een inhoudelijke bijdrage geleverd aan de invulling van het kwaliteitskader voor de Inspectie dat door bestuurders en directeuren vanuit de VO-scholen uit het Vrijeschoolwerkveld wordt opgesteld.

Volwassenwording; Arnout De Meyere en Akke Faling

Vanuit het groeiende besef in de samenleving dat goed onderwijs om meer dan cognitieve ontwikkeling en kwalificatiedoelen draait, neemt ook de behoefte toe aan inzicht in wat de Vrijeschoolleerlingen nu specifiek biedt en hoe deze ervaringen bijdragen aan de wijze waarop (oud-) leerlingen invulling geven aan hun volwassen bestaan in de wereld. Arnout De Meyere en Akke Faling doen beiden onderzoek naar de vraag op welke wijze en in welke mate het Vrijeschoolonderwijs invulling geeft aan haar subjectwordingsfunctie (naast de kwalificatie- en socialisatiefuncties). Deze subjectwordingsfunctie bestaat er uit dat in leerlingen het intrinsieke

verlangen wordt gewekt om op een volwassen wijze in de wereld te (komen) bestaan⁶. In die volwassenwording krijgt het handelen en denken in de wereld vorm vanuit de vraag *is wat ik wens wenselijk - voor mij en mijn leven met de ander en het andere?*⁷

Volwassenwording: leerkrachten en leerlingen

Na zijn promotie als natuurkundig ingenieur werkte Arnout De Meyere tot 2000 als wetenschappelijk onderzoeker. Daarna gooide hij het roer om en werd leraar wiskunde in o.a. de scholengemeenschap van de Vlaamse secundaire Steinerscholen. Momenteel is Arnout beleidscoördinatie a.i. bij de Vlaamse Federatie van Steinerscholen.

Arnout richt zich in zijn onderzoek op leerkrachten en de oudste leerlingen van de bovenbouw, waarbij het proces van subjectwording centraal staat. Subjectwording refereert aan het vormingsproces waarin je als uniek mens ontdekt en vormgeeft aan hoe jij als mens-in-de-wereld wilt bestaan en dat voortbouwt op de persoonlijke ontplooiing die in socialisatie- en kwalificatieprocessen tot stand is gekomen. Subjectwording beweegt op het terrein waar onderwijs een spirituele dimensie krijgt: in een bijzondere 'tijdruimte' kan een leerkracht ruimte en ervaringen creëren waarin het wonder van échte (volwassen)menswording zich eventueel kan voltrekken. Goed onderwijs geeft richting aan de volwassenwording, maar kan die niet afdwingen waardoor ook nooit sprake kan zijn van een causale relatie. Bovendien is volwassenwording nooit 'af'. 'Volwassen in de wereld zijn' ben je niet vanzelfsprekend: steeds opnieuw schep je deze 'staat-van-zijn'. Welk beeld van ware volwassenheid houden leerkrachten binnen het Vrijeschoolonderwijs er op na? Zindert daar nog iets in na van de doelstellingen die Steiner had bij de oprichting van de eerste Vrijeschool? Om deze vragen te beantwoorden onderzoeken Arnout en Akke middels literatuurstudie de beelden van volwassenheid waaraan het Vrijeschoolonderwijs met de onderwijservaringen beoogt bij te dragen zoals die o.a. in de voordrachten door Rudolf Steiner zijn geformuleerd rond de oprichting van de eerste Vrijeschool in 1919. In het onderzoek van Arnout worden deze beelden vergeleken met de beelden van leerkrachten in de huidige tijd en samenleving. Daartoe voert hij o.a. gesprekken met focusgroepen van leraren en leerlingen waarbij bevraagd wordt: (1) van welke levensoriëntatie getuigen leerkrachten en de leerlingen?; (2) hoe creëert de leraar de mogelijkheid dat de leerlingen wakker kunnen worden aan hun eigen wil om op een volwassen wijze vorm te geven aan hun bestaan in de wereld.

Daarbij verkent Arnout in hoeverre vragenlijstonderzoek relevante aanvullende kwantitatieve data kan opleveren, die mogelijk meer zicht geven op bredere onderwijsopbrengsten binnen de kwalificatie- en socialisatiedomeinen die bijdragen aan het proces van subjectwording. Als referentiepunt daarvoor gebruikt hij onder meer een uitgebreid Duits onderzoek bij alumni van enkele Waldorfscholen (door Dirk Randoll e.a.). Zo kan gekeken worden hoeveel belang de leerlingen hechten aan persoonlijkheidskenmerken zoals veerkracht, kritisch denken, empathie én in welke mate zij vinden dat hun ervaringen op de Vrijeschool daarin iets betekenden. Een ander referentiepunt wordt gevonden in actuele (ontwikkelings)psychologische inzichten zoals de

⁶ Biesta, G.J.J. (2010). De school als toegang tot de wereld: een pedagogische kijk op goed onderwijs. In R. Klarus en W. Wardekker (Eds.), *Wat is goed onderwijs? Bijdragen uit de pedagogiek* (p. 15-35). Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.

⁷ Biesta, G.J.J. (2010). *Good education in an age of measurement. Ethics, politics, democracy*. London: Paradigm Publishers.

zelfdeterminatietheorie van Deci en Ryan. Deze laatste wijzen er op dat de verzorging van het psychologisch welzijn van leerlingen onmisbaar is opdat de hogere vermogens tot vrijheid, verantwoordelijkheid en moraliteit tot bloei zouden kunnen komen. Momenteel onderzoek wij mogelijkheden om samen te werken met Prof. M. Vansteenkiste (Universiteit Gent). Met genormeerde vragenlijsten kan men gaan kijken in hoeverre onze leerlingen zich gesterkt voelen in hun psychologisch welzijn: hoe beleven onze leerlingen hun autonomie, relationele verbondenheid en competenties? Maar ook de tweede onderzoekslijn (onze pedagogische praktijk) wordt door deze dialoog gestimuleerd: in welke mate voedt de pedagogische stijl van onze leerkrachten deze drie domeinen van psychologisch welzijn?

Volwassenwording: oud-leerlingen

Akke Faling werkte als docent levensbeschouwing en filosoferen met kinderen aan de pabo van Hogeschool Leiden en begeleidde studenten in studie, stage en onderzoek. In 2014 stapte ze over naar de Vrijeschool Pabo (VSP) en geeft daar het vak textiele handvaardigheid.

Akke Faling onderzoekt hoe oud-leerlingen die midden in hun leven invulling geven aan hun volwassen bestaan in de wereld. Centraal staat de vraag wat het Vrijeschoolonderwijs te bieden heeft als vormende ervaring op weg naar een bestaan als volwassen mens in de wereld. Het ligt voor de hand deze vraag te beantwoorden door naar kinderen te kijken die nu op de Vrijeschool zitten en het huidige onderwijs te bestuderen zoals in het onderzoek van Arnout gebeurt. Maar onderwijs dient niet alleen om de kindertijd op een goede manier door te komen. Onderwijs is ook altijd 'voor later'. Daarom onderzoekt ook Akke hoe die bedoelingen en doelen voor later, werden en worden geformuleerd in de pedagogisch-didactische literatuur en de praktijk van het Vrijeschoolonderwijs. Het roept ook de vraag op hoe die bedoelingen verschijnen in de volwassen levens van oud-leerlingen. Daartoe wordt in beeld gebracht hoe volwassen oud-leerlingen in het leven staan en invulling geven aan hoe zij in de wereld bestaan. Wat vinden zij belangrijk? Op welk 'innerlijk kompas' richten zij hun biografische keuzes? Hoe geven zij uitdrukking aan hun uniciteit en initiatieven? Kunnen zij als vrije volwassenen vanuit hun morele waarden handelen en hun idealen realiseren in de maatschappij? Op welke wijze geven zij uitdrukking aan hun overtuigingen en levensvragen? En, welke rol heeft het Vrijeschoolonderwijs dat zij hebben genoten daar voor hen in gespeeld?

Om hier zicht op te krijgen worden in deze fase van het onderzoek volwassen oud-leerlingen (rond 35-42 jaar) van verschillende vrijescholen geïnterviewd. Bovenstaande vragen worden in de interviews verkend aan de hand van de domeinen opleiding/werk, relaties/sociale verbanden en innerlijke ontwikkeling/initiatief. Achtergrond en bedding worden hierbij onder andere gevormd door de drie doeldomeinen van onderwijs (Biesta), de specifieke bedoelingen van het Vrijeschoolonderwijs (Steiner) en de invloed van psychologische basisbehoeften op de vorming van een 'innerlijk kompas' (o.a. Vansteenkiste). Bij ieder van deze domeinen wordt gekeken welk verband de oud-Vrijeschoolleerlingen leggen met hun onderwijservaringen die zij op de Vrijeschool (Nederland) – Steinerschool (België) hebben opgedaan. Welke voorbeeldfunctie vervulden leerkrachten daarbij in woord en daad? Hoe hebben oud-leerlingen autonomie, verbondenheid en bekwaamheid beleefd tijdens hun onderwijservaringen? En welke rol speelt dat voor hen in hun huidige volwassen leven?

De interviews worden verwerkt met behulp van analyseprogramma Kwalitan. Beoogd wordt verschillende karakteristieke beeld te brengen van hoe oud-Vrijeschoolleerlingen als volwassenen denken en handelen in de domeinen opleiding/werk, relaties/sociale verbanden en innerlijke ontwikkeling/initiatief. Doel hiervan is de meerwaarde van Vrijeschoolonderwijs voor de vorming leerling tot volwassen mens in de wereld die door velen ervaren wordt zichtbaar en inzichtelijk te maken maar ook zicht te krijgen op eventuele blinde vlekken en ontwikkelkansen voor het Vrijeschoolonderwijs in deze tijd.

Lezingen & workshops vanuit het lectoraat

- Faling, A. & Meyere, A. de (2016). *Workshop Ontwikkeling van het innerlijk kompas*. Mini-conferentie Waarden van Steinerpedagogie, Steinerschool Gent, 8 januari 2016.
- Faling, A. (2016). *Werkgroep 'een échte oud-Vrijeschoolleerling'*. Interne conferentie Vrijeschool lerarenopleidingen, Hogeschool Leiden, juni 2016 .
- Gort, K. & Mayo, A.Y. (2015). *The power of play*. Onderzoeksverslag gepresenteerd tijdens EECERA (European Early Childhood Education Research Association), Barcelona, 8-10 september 2015.
- Ingen, R. van (2016). *Werkgroep betekenis van het kunstonderwijs*. Interne conferentie Vrijeschool leraren opleidingen, Hogeschool Leiden, juni 2016 .
- Ingen, R. van (2016). *Workshop Visie en praktijk van het kunstonderwijs*. Mini-conferentie Waarden van Steinerpedagogie, Steinerschool Gent, 8 januari 2016.
- Ingen, R. van (2016). *Deelname aan het rondetafelgesprek over lerarenopleidingen en professionalisering cultuuronderwijs primair onderwijs*. Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap Den Haag, februari 2016.
- Krijger, A. (2016). *Panel: assessment for learning- Towards a more holistic approach*. Symposium Pluralism in assessment, Exploring Alternatives to Standardised Testing, Luxembourg, 15 januari 2016.
- Krijger, A. (2016). *Werkgroep Breed evalueren*. Interne conferentie Vrijeschool lerarenopleidingen, Hogeschool Leiden, juni 2016 .
- Krijger, A. (2016). *Workshop Breed evalueren*. Mini-conferentie Waarden van Steinerpedagogie, Steinerschool Gent, 8 januari 2016.
- Krijger, A. (2016) *Panel: Contemplatieve reflectie voor portfolio en actieonderzoek*. Reflectiedag Secundaire Steinerscholen, Lier (BE), 24 november 2016.
- Krijger, A. (2016) *Workshop Reflectieve en kritische evaluatie*. Reflectiedag Secundaire Steinerscholen, Lier (BE), 24 november 2016.
- Lutters, F. (2016). *Workshop Waarde van het periode-onderricht*. Mini-conferentie Waarden van Steinerpedagogie, Steinerschool Gent, 8 januari 2016.
- Schobbe, F. (2016). *Workshop Bewegend leren*. Mini-conferentie Waarden van Steinerpedagogie, Steinerschool Gent, 8 januari 2016.
- Snijkers, S. (2016). *Presentatie onderzoek: Hoogbegaafdheid in de vrijescholen*. Medewerkersdag BVS, Utrecht 1 februari, 2016.
- Snijkers, S. (2016). *Presentatie onderzoek: Hoogbegaafdheid in de vrijescholen*. Medewerkersdag BVS, Utrecht 12 september, 2016.
- Snijkers, S. (2016). *Presentatie onderzoek: Hoogbegaafdheid in de vrijescholen*. Vergadering Raad van Toezicht BVS in Utrecht, 14 oktober 2016.
- Snijkers, S. (2016). *Training Executieve functies*. Samenwerkingsverband PO/VO Kennemerland Noord, 31 oktober 2016.

Overzicht werkzaamheden Lectoraat Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs, november 2016

Snickers, S. (2016). *Workshop Autonomie-beleving bij hoogbegaafde leerlingen*. Mini-conferentie Waarden van Steinerpedagogie, Steinerscholen Gent, januari 2016.

Snickers, S. (2016). *Workshop 'Hoog IQ, wat nu?'*. Werkconferentie Vrijeschoolleraren Invoelen, inleven, inzien, Utrecht 11 maart 2016.

Snickers, S. (2016). *Workshop hoogbegaafd op de Vrijeschool*. Onderwijscafé Hogeschool Leiden, 18 maart 2016.

Rapportages voor het werkveld & stakeholders vanuit het lectoraat

Ingen, R. van (2016). Heeft kunstonderwijs zin? *Nieuwsbrief Cluster Educatie Hogeschool Leiden, april 2016*.

Krijger, A. (2016). Getuigschriften gevraagd! Oproep vanuit het lectoraat Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs. *Lerarenbrieven, jaargang 28-1*.

Krijger, A. (2016). Alanus Hochschule en een wetenschappelijke benadering van de Vrijeschoolpedagogie, *Lerarenbrieven, jaargang 28-1*.

Krijger, A. (2016). Evalueren en toetsen: een balansvraag? *Vrijgeestig, De nieuwsbrief van de Vrijeschool Pabo, editie 6 2015-2016*.

Lutters, F. (2016). Onderzoek naar de waarde van het periode onderwijs. *Vrijgeestig, De nieuwsbrief van de Vrijeschool Pabo, editie 7 2015-2016*.

Meyere, A. De & Faling, A. (2016). Wetenschappelijk onderzoek naar de vruchten van de Steinerpedagogie. *Nieuwsbrief Vlaamse federatie van Steinerscholen, januari 2016*.

<http://www.steinerscholen.be/wetenschappelijk-onderzoek-naar-de-vruchten-van-de-steinerpedagogie/>

Schobbe, F. (2016) Onderzoek naar de bewegende klas. *Vrijgeestig, De nieuwsbrief van de Vrijeschool Pabo, editie 7 2015-2016*.

Snickers, S. (2016). Hoogbegaafd, gemotiveerd aan de slag. *Vrijgeestig, De nieuwsbrief van de Vrijeschool Pabo, editie 6 2015-2016*.

BIJLAGE III HET ALCHEMIEPROJECT

Het Alchemieproject

In deze rapportage doen we verslag van het Alchemieproject, het onderzoek naar 'gouden' professionaliteit van het Expertisecentrum Jeugd van Hogeschool Leiden. Tevens schetsen we de plannen voor de komende periode. Het project is in juni 2015 van start gegaan en deze eerste projectfase zal in april 2017 afgerond worden.

Het doel van het Alchemieproject is inzicht verkrijgen in 'gouden' professionaliteit en de ontwikkeling daarvan. Het gaat om professioneel handelen van professionals die door jeugdigen, ouders, collega's en/of leidinggevendenden gezien worden als 'gouden professionals'. Gouden professionaliteit maakt dat zij bij uitstek het verschil maken in hun vakgebied. Het onderzoek beoogt bij te dragen aan theorie(vorming) over de ontwikkeling van gouden professionaliteit, vormgeving van de opleidingen binnen Hogeschool Leiden ten behoeve van de ontwikkeling van gouden professionaliteit van aankomende professionals en ontwikkeling van gouden professionaliteit van professionals in het jeugddomein.

Het projectteam bestaat uit:

- Projectleider: Aziza Mayo (lector Waarde(n) van Vrijeschoolonderwijs, faculteit Educatie);
- Senioronderzoeker: Loes Houweling (sinds 1 september);
- Junioronderzoeker: Annika Smits (1 september tot 1 april 2016);
- Hendrien Kaal (lector LVB en Jeugdcriminaliteit, faculteit SW&TP);
- Jan Dirk de Jong (lector Aanpak Jeugdcriminaliteit, faculteit SW&TP);
- Dieuwke Hovinga (lector Natuur en Ontwikkeling Kind, faculteit Educatie) en
- Ondersteuning: Tamar Boonzaaijer zorgt voor praktische ondersteuning.

Het projectteam komt iedere drie weken bij elkaar en de onderzoeker heeft daarnaast wekelijks overleg met Aziza. Tijdens de bijeenkomsten wordt onder meer gekeken naar de aanpak van de analyse, de ontwikkeling van het analysekader, de verschillen en overeenkomsten tussen de werkvelden, de betekenis van de eerste resultaten en mogelijkheden voor vervolg binnen Hogeschool Leiden. Zowel de onderzoeksopzet als planning worden regelmatig aangepast naar aanleiding van bevindingen en ervaringen uit het onderzoek en naar aanleiding van de realiteit van het project (bijvoorbeeld het vertrek van junioronderzoeker Annika Smits).

Realisatie en aanvullingen

Werkveld

Tussen oktober 2015 – januari 2016 zijn 12 narratieve interviews met 'gouden' professionals gehouden. Tijdens deze narratieve interviews was het verhaal van de respondent over zijn of haar professionaliteit leidend en werd door de onderzoekers doorgevraagd naar beschrijvingen van situaties die de professional kenmerkend vond voor zijn of haar professionele handelen en naar ervaringen die bijgedragen hebben aan de persoonlijke professionele ontwikkeling. De respondenten hebben ieder een uitgewerkt transcript van hun interview ontvangen; zij zijn in het najaar 2016 uitgenodigd voor een bijeenkomst waarin hun perspectief op de bevindingen wordt bevraagd zodat hun percepties meegenomen kunnen worden bij de verdere ontwikkeling van de resultaten.

Overzicht activiteiten

Werkveld	Okt-dec 2015	12 narratieve interviews met 'gouden' professionals.
	Mei 2016	Studiedag ECJ: gesprekken professionals uit werkvelden en leden lectoraten
	Sept 2016	Studiedag ECJ: Twee handen op één buik
Hogeschool Leiden	December 2015	Workshop met lectoren en directeuren over 'gouden' professionaliteit: ontwikkelen werkveld- en wetenschapsperspectief
	Jan-juni 2016	Narratieve analyse van interviews met gouden professionals en met 3 studenten (geïnterviewd door onderzoeker) door onderzoekers samen met 5 honoursstudenten: ontwikkelen student- en onderzoekersperspectief
	Apr-okt 2016	Verkennen en planning mogelijkheden verdere activiteiten in Hogeschool Leiden
	Juni 2016	Workshop met lectoren en onderwijsmanagers n.a.v. eerste resultatenanalyse
Wetenschap	Sept 2015- maart 2017	Literatuurstudie, ontwikkelen theoretisch perspectief
	April 2016	Proposal EAPRIL, deze is geaccepteerd
	Jan-apr 2016	Eerste thematische analyse interviews door onderzoekers en lectoren onderzoeksgroep + aanscherpen interviewvragen voor tweede serie interviews
	April-sept 2016	Vervolg thematische analyse: ontwikkelen werkveld- en wetenschapsperspectief
	Nov 2016	Presentatie paper EAPRIL, Porto
Integraal	Juni-sept 2016	Expliciteren van multidimensionaal perspectief ⁸ (werkveld, opleiden en wetenschap)

Tijdens de in mei 2016 door het Expertisecentrum Jeugd georganiseerde studiemiddag met het werkveld gingen de onderzoekers en lectoren in gesprek met professionals uit de betrokken werkvelden. Tijdens deze gesprekken, o.a. rond thema's uit het Alchemieproject, vertelden professionals over de beeldvorming rond hun professionaliteit en wat zij van organisaties verwachten om zelf goed te kunnen functioneren. De resultaten van de gesprekken zijn benut als data; hierdoor is de workshop met professionals uit de werkvelden van de lectoren (die voor april/mei 2016 gepland was) in deze fase komen te vervallen.

Wetenschap

Tussen januari en mei 2016 zijn de eerste interviews narratief en thematisch geanalyseerd door onderzoekers en lectoren van de onderzoeksgroep. Op grond daarvan zijn de interviewvragen voor

⁸ Met een multidimensionaal perspectief wordt bedoeld dat de verschillende perspectieven (wetenschappelijk, werkveld-, student-, onderzoekers-, en theoretisch perspectief) met elkaar in verband worden gebracht. Hierbij gaat het niet alleen om een bevestiging van de bevindingen, zoals bij triangulatie gebruikelijk is, maar krijgt de spanning tussen verschillende perspectieven eveneens betekenis.

een tweede serie interviews aangescherpt. Tijdens deze tweede serie (mei-juni 2016) zijn 8 narratieve interviews met nieuwe professionals gehouden, verdeeld over de vier werkvelden van de lectoren. Hiervoor is gekozen omdat uit de eerste analyses duidelijk werd dat de werkvelden waarbinnen het onderzoek gedaan werd (en daarmee ook de professionals) zodanig van elkaar verschillen dat het noodzakelijk was om de groep respondenten te vergroten. In de tweede serie interviews is nadrukkelijk meer aandacht besteed aan het uitvragen van de professionele ontwikkeling.

De interviewdata zijn verbatim getranscribeerd en de transcriptiedata zijn zowel narratief als thematisch geordend en geanalyseerd. Bij een narratieve analyse ligt het accent op *hoe* er verteld wordt: waarom vertelt iemand juist dit verhaal, welke woorden worden gekozen, wat roept dit bij de luisteraar op? Bij de narratieve analyses waren naast de onderzoekers en lectoren ook studenten uit het honoursprogramma betrokken. Bij de thematische analyse ligt het accent op *wat* en *waarover* verteld wordt. De data zijn hierbij geordend m.b.v. het computerprogramma Atlas-ti. Door een codestructuur te ontwikkelen op basis van de data zelf (in plaats van o.g.v. een vooraf bepaald theoretisch kader) wordt een praktijktheorie over de (ontwikkeling van) gouden professionaliteit ontwikkeld. De verwachting is dat de analyse in oktober 2017 afgerond zal zijn. Zoektocht is om een taal te vinden die recht doet aan de inhoud van de interviews en niet te vervallen in al te grote abstracte (management) begrippen.

Naast de data-analyse is literatuurstudie verricht om de inzichten uit de praktijk in gesprek te brengen met gangbare theoretische perspectieven. Wat de voorlopige bevindingen betreft vinden we aansluiting bij literatuur over professionaliteit waarin aspecten als veerkracht, inventiviteit, bewust zijn van normativiteit en het belang van communiceren benoemd worden. Voorbeelden hier van zijn het Good Work Project van Gardner, Csikszentmihaly & Damon, het werk van Kunneman & van Ewijk en van Centre of Expertise Persoonlijk Meesterschap.

Door de combinatie van verschillende analysemethodes en doordat verschillende onderzoekers (studenten en wetenschappelijk onderzoekers) betrokken zijn bij het analyseren van de data, komen verschillende perspectieven samen die elkaar aanvullen en versterken.

Hogeschool Leiden

Na de eerste serie interviews en de eerste narratieve en thematische analyses werd duidelijk dat het voor de impact van het onderzoek op de betrokken werkvelden, vooral wenselijk is om de focus van het onderzoek meer nadrukkelijk naar het **opleiden** van aankomende professionals te verleggen. Dit had uiteraard gevolgen voor de onderzoeksactiviteiten. Gezocht is naar onderzoeksmethodes die in opbrengst en proces kunnen bijdragen aan de kwaliteit van de opleidingen aan aankomende professionals en aan de professionaliteit van de mensen die deze opleidingen verzorgen.

Zo zijn in december 2015 en in juni 2016 tijdens de overlegbijeenkomsten van het Expertisecentrum Jeugd workshops gehouden waarin lectoren en onderwijsmanagers over gouden professionaliteit spraken. De dialogen tijdens deze workshops vormen data die zicht geven op het wetenschaps- en opleidersperspectief op de ontwikkeling van gouden professionaliteit. De workshops zullen de komende periode vervolgd krijgen met onderwijs- en docententeammanagers binnen de betrokken opleidingen.

Daarnaast is in de periode van januari tot juni 2016 met honoursstudenten van Hogeschool Leiden gewerkt aan een narratief onderzoeksproject. Tijdens dit project hebben studenten narratieve analyses verricht van interviews met professionals en met drie honoursstudenten. Zij hebben het plan om de verhalen over de ontwikkeling van gouden professionaliteit die uit deze analyses voortkwamen te bundelen ter inspiratie voor (aankomende) professionals.

Voorlopige conclusies

De analyses laten zien dat deze mensen in hun handelen als professional sterk gestuurd worden door de waarden die zij centraal stellen in hun leven. Deze waarden hebben betrekking op *vertrouwen* in henzelf en in de ander als grondhouding; op werken in *verbondenheid* met kinderen en andere professionals; op nemen en geven van *verantwoordelijkheid* door professional en andere betrokkenen; en uit de vervulling die zij aan het werk ontleen. De wijze waarop zij handelen als professional is sterk gericht op het kunnen ervaren van deze waarden, zowel door hen zelf als door de leerlingen/cliënten en collega's/organisatie. De congruentie tussen wat zij belangrijk vinden, wat zij vertellen over belangrijke (jeugd)ervaringen en hoe zij handelen is sterk. Daartoe zoeken of creëren zij actief een werkplek waarbij ze ook overeenstemming ervaren tussen wat zijzelf en dat wat de organisatie, managers en collega's belangrijk vinden. Zij vertrouwen erop dat zij grenzen kunnen verleggen in voortdurende balans met hun omgeving. Handelend in het werkveld ontwikkelen zij het vermogen om de ervaringen die zij opdoen bij te laten dragen aan de verdere ontwikkeling van een positief en congruent professioneel zelfbeeld. Deze professionals geven aan dat voorbeelden en ervaringen uit de eigen jeugd een bepalend effect hebben gehad op de ontwikkeling van de waarden die hun handelen als mens en professional richting geven. Opvallend is dat de opleiding tot professional in hun ogen slechts een zeer beperkte rol heeft gespeeld in zowel het vormen van hun waardenkader als de wijze waarop zij dit waardenkader vertalen naar praktisch handelen in de professionele context. De vraag is of dit voor de huidige generatie studenten aan onze opleidingen ook het geval is en, zo ja, of wij dat als opleiders wenselijk vinden voor onze aankomende professionals.

Het onderzoeksproject met de honoursstudenten maakt een aantal punten zichtbaar die van belang zijn voor docenten van aankomende professionals. Uit de gesprekken tussen de onderzoekers en de studenten blijkt bijvoorbeeld dat de studenten onder begeleiding meer betekenis kunnen geven aan de teksten dan wanneer zij het zelfstandig doen. Zelfstandig werkend betrekken ze de teksten vooral op zichzelf en plaatsen zij hun eigen ontwikkeling ten opzichte van die van de professionals. Ze maken niet de slag naar wat een en ander betekent voor hun perceptie van professionals en professionaliteit en wat daarvan dan de consequenties zijn voor hun opleiding of hoe zij hun eigen ontwikkeling meer zouden kunnen sturen. Ook vinden ze het moeilijk om op te schrijven wat ze ervaren bij het lezen van de teksten. Van de docenten vraagt dit een goede voorbereiding op inhoud en thema's van de interviews en om onderwijsvormen waarbij nadrukkelijk tijd en ruimte geboden wordt om op deze wijze de betekenis en ontwikkeling van professionaliteit te onderzoeken.

Samenwerking en communicatie

De inzichten van het Alchemieproject vinden in toenemende mate hun weg naar het werkveld doordat zij ingebracht worden in dialogen, lezingen en projecten met professionals, bestuurders en beleidsmakers uit werkveld. Zo hebben zowel Aziza als Jan Dirk in de lectorale rede de verbinding tussen hun lectoraat en het Alchemieproject gelegd. Tijdens de studiedag van het Expertisecentrum

Jeugd (19 mei 2016) met het werkveld was het Alchemieproject nadrukkelijk zichtbaar vanuit de inhoud en vanuit haar positie als samenwerkingsverband van lectoraten aan Hogeschool Leiden.

Ook binnen de hogeschool raakt het Alchemieproject verbonden met het onderwijs aan studenten doordat bevindingen ingebracht worden in colleges, dialogen, lezingen en projecten met bijvoorbeeld studenten, docenten, opleidingsmanagers en bestuurders. Van structurele inbedding van het Alchemieproject in het onderwijs is echter nog nauwelijks sprake. De komende maanden zal daarom samen met opleiders onderzocht en geconcretiseerd worden hoe dit op een betekenisvolle wijze kan gebeuren. Wellicht kan de door de honoursstudenten samengestelde bundel met verhalen waar zij door geraakt zijn, daarbij een rol spelen. Deze verhalen kunnen in combinatie met de ontwikkelde theorie gebruikt worden voor reflectie op de eigen professionaliteit door professionals in het werkveld, docenten en studenten. Ook zijn de betrokken lectoren van faculteit Educatie gevraagd om het Alchemieproject te verbinden aan de in ontwikkeling zijnde teammaster *Transitie in onderwijs met technologie* en de minor *Professionele intuïtie*. Binnen de faculteit SW&TP kan verkend worden of een dergelijke meer expliciete verankering in de opleidingen van de inzichten van het Alchemieproject wenselijk is. Binnen Hogeschool Leiden is contact met Jochem van der Padt (Educatie) en Clémence ten Brink (SW&TP) ten behoeve van de ontwikkeling van het vervolg van het Alchemieproject binnen Hogeschool Leiden.

Het discours met het wetenschappelijke werkveld groeit. Binnen de hogeschool is contact met Pauline Willems, onderzoeker van het Arcadiëproject om verbinding te leggen tussen beide projecten van het Expertisecentrum Jeugd. Ook hebben de onderzoekers een actieve rol gespeeld bij de oprichting van het netwerk Onderzoek Opleiden Professionals, een LinkedIn netwerk met jaarlijkse bijeenkomsten. De onderzoekers waren medeorganisatoren van de eerste studiedag van dit platform in Brussel waar zij de eerste bevindingen van het project hebben kunnen toetsen aan de ideeën van andere onderzoekers. In november 2016 is o.b.v. de analyses een paper gepresenteerd op het wetenschappelijk congres EAPRIL (European Association for Practitioner Research on Improving Learning in education and professional practice) in Porto. Daarnaast streven we naar één publicatie in een wetenschappelijk tijdschrift en twee publicaties in professionele tijdschriften. In deze publicaties zal het accent liggen op de vanuit de praktijkverhalen ontwikkelde theorie over de ontwikkeling van 'gouden professionaliteit' en de verdere ontwikkeling van zowel theorie en praktijk in het vervolg van het Alchemieproject. In maart 2017 wordt een slotcongres voor werkveld en opleiders georganiseerd. In april 2017 is het eindverslag van het Alchemieproject gereed.

Vooruitblik

De voorlopige conclusies bieden waardevolle mogelijkheden om binnen de opleidingen van Hogeschool Leiden een praktisch vervolg aan het Alchemieproject te geven. Dit vervolg willen we graag met opleiders ontwikkelen. In de komende periode staat dan ook de vraag centraal: *hoe kunnen we ervoor zorgen dat de kennis, inzichten en materialen, die uit het Alchemieproject voortkomen (zoals een bundel met verhalen die de honoursstudenten gemaakt hebben) daadwerkelijk een rol gaan spelen binnen de opleidingen en daarmee de praktijk van opleiden tot gouden professionaliteit kunnen versterken?* Deze vraag willen we samen met opleiders, opleidingsmanagers en directie beantwoorden. Wij denken hierbij aan vragen als: op welke manier versterken we het vertrouwen van studenten? Hoe steken we in op congruentie tussen (jeugd)ervaringen, overtuigingen en handelen? Wat kun je hierin van startende professionals verwachten en welke gereedschappen geven we hen mee om dit in hun verdere loopbaan te

ontwikkelen? Daarbij is het niet alleen de vraag waar dit in de opleidingen aan bod komt, maar ook op welke manier dit door docenten zelf en door de manier van opleiden voorgeleefd wordt (het impliciete curriculum).

In het najaar organiseren we een workshop voor onderwijsmanagers, directie en collega's die met onderwijsvernieuwing bezig zijn waarin we met elkaar op zoek willen naar manieren om de bevindingen uit het Alchemieproject verder te ontwikkelen en betekenis te geven binnen opleiden. Te denken valt aan vervolgonderzoek (bijvoorbeeld in de vorm van actieonderzoek) door docenten van verschillende opleidingen. Het streven is om in januari 2017 te kunnen starten met deze activiteiten.

Alchemieproject: Publicaties & Rapportages

Honoursstudenten. (2016). *Gouden professionaliteit*. Leiden: Hogeschool Leiden

Houweling, L. (2016). Vertrouwen in professionals. *Pedagogiek in Praktijk Magazine*, 90, p. 32-34. Amsterdam: SWP.

Projectgroep Alchemie (2016). Project Alchemie, meer ruimte voor uniek vakmanschap en eigenheid van professionals. In: *SAMEN voor Jeugd, Jaarboek Expertisecentrum Jeugd 2016*. Hogeschool Leiden.

Projectgroep Alchemie (2016). *Voortgangsrapportage Alchemieproject, januari- september 2016*. Hogeschool Leiden: Interne publicatie.

Projectgroep Alchemie (2015). Gouden professionals. In: *SAMEN voor Jeugd, Jaarboek Expertisecentrum Jeugd 2015*. Hogeschool Leiden.

Projectgroep Alchemie (2015). *Voortgangsrapportage Alchemieproject, september-december 2015*. Hogeschool Leiden: Interne publicatie.

Alchemie project: Lezingen & workshops

Honoursstudenten Hogeschool Leiden (2016). *De Alchemist*. Onderzoekpresentatie tijdens John van der Williks symposium Hogeschool Leiden. Leiden, 9 juni 2016.

Houweling, L. (2016). *Disgenoten dialoog: Alchemie van het opleiden*. Leiden 13 december 2016.

Houweling, L. (2016). *Gouden professionaliteit en de betekenis daarvan voor opleiden*. Presentatie en workshop: Expertisecentrum Jeugd Hogeschool Leiden. Oegstgeest, 15 november 2016.

Houweling, L. & Mayo, A.Y. (2016). *Educational pedagogy of professionalism*. Research paper presented at EAPRIL, Porto, 22-25 november 2016.

Houweling, L. & Smit, A. (2015). *Gouden professionaliteit*. Presentatie en workshop: Expertisecentrum Jeugd, Oegstgeest, 10 december 2015.

Houweling, L. (2016). *Open Space*. Oprichtingsbijeenkomst Platform Onderzoek Opleiden Professionals, ODISEE Brussel, 11 mei 2016.

Houweling, L. (2016). *Het Alchemieproject*. Workshop tijdens 'Onderwijs en onderzoek - Twee handen op één buik, Hogeschool Leiden, 15 september 2016.

Kuijpers, C. & Mayo, A.Y. (2016). *Autonomie: Invloed hebben*. Inleiding bij Studiemiddag Expertisecentrum Jeugd: Samen voor jeugd, samen voor verbetering, Hogeschool Leiden, mei 2016.

Mayo, A.Y. (2016). *Autonomie: Invloed hebben*. Workshop tijdens Studiemiddag Expertisecentrum Jeugd, Samen voor jeugd, samen voor verbetering, Hogeschool Leiden, 19 mei 2016.

Mayo, A.Y. (2016). *De rol van opleiders bij het ontwikkelen van gouden professionaliteit*. Presentatie en workshop: Expertisecentrum Jeugd Hogeschool Leiden. Oegstgeest, 28 juni 2016.